

AL. T. DUMITRESCU

ALANII.

— MIGRAȚIUNI, GRAIU,
CREDINȚĂ.—

BUCUREȘTI

Inst. de Arte Grafice „CAROL GÖBL“ S-r I. St Rasidescu
16, STRADA DOAMNEI, 16

1907.

19.848

Bibliothèque Maison de l'Orient

134084

AL. T. DUMITRESCU

ALANII.

— MIGRAȚIUNI, GRAIU,
CREDINȚĂ.—

BUCUREȘTI

Inst. de Arte Grafice „CAROL GÖBL“ S-r I. St. Rasidescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1907.

19.848

INTRODUCERE

Neputând publica studiul referitor la viața municipală a Alanilor creștini dela Dunăre, doresc a da la lumină câteva pagine privitoare la viața nomadă a neînțeleșilor Alani în genere, în strânsă legătură cu graiul, simțirea și credința lor.

Lucrarea ce public cuprinde două părți despărțite printr'un excurs.

În prima parte voi reproduce datele științifice stabilite de d-l profesor universitar Ovid Densușianu în rezolvirea problemei rotacismului, pentru ca, pornind dela elemente cunoscute, să ajung a recunoaște fenomenul rotacismului în limba georgiană, spre a învedera influența alână în evoluția graiului nostru și prin aceasta legătura dintre noi și Alani.

În studiul meu din 1906, «Începutul creștinărei Românilor și Alanii creștini dela Dunăre», am susținut tema că numirea noastră medievală «Vlahi» derivă din numele «Alanilor», ai căror urmași în parte suntem noi. Aceeaș temă doresc să se întemeeze și mai mult prin lucrarea din acest an și de aceea, îndată după expunerea teoriei d-lui Densușianu, voi înșiră câteva note asupra Alanilor în genere, începând a-i privi din epoca marilor migrațiuni, din secolul al V-lea, când rotacismul e pe cale de a se împlini și când Alanii imigrează în regiunile Alpilor și Pirineilor, unde apar Valdesii cu graiul rotacizat. După ce voi de-

termină individualitatea poporului alan și diviziunea lui, voi porni cercetarea referindu-mă întâiu la poezia populară a Georgienilor, istoria cântată a urmașilor Alanilor din Caucazia, pentru a dovedi că Roma și Mecinul nostru ocupă un loc onorabil în structura poeziei lor epice de călătorii.

Pe calea bătătorită de orientaliștii francezi, apoi voi căuta să recunosc urmele rotacismului atât în limba modernă cât și în limba din secolul al XIV-lea a Georgienilor.

Cu acestea voi termina prima parte a lucrării, pentru a-mi avânta apoi mintea într'un excurs, cu gândul de a recunoaște urma rotacismului în limba Alanilor dela Dunăre din secolul al VI-lea și anume însăș numirea lor «Aroxolani» transmisă de Jordanes, alan dupe mamă.

În partea a II-a a lucrării voi urmări viața religioasă și eretică a Alanilor creștini dela Dunăre, pentru a înțelege atât influența valdeză, căreia d-l Densușianu îi atribue traducerea primelor noastre texte, cari prezintă fenomenul rotacismului (ex. Codițele Voronețan), cât și puțința unei vieți eretice la noi.

Pentru aceasta voi urmări viața eretică a unor «Massaliani», asupra cărora voi propune îndreptări de text.

În fine voi cerceta starea bisericei române în contra căreia se ridică erezia, și voi explica începutul Mitropoliei noastre naționale dela Mecin.

AL. T. DUMITRESCU

Poiana Țapului, 30 August 1907.

PARTEA I.

CAP. I.

1. *Noua teorie filologică a d-lui prof. Densușianu asupra rotacismului.* În «Buletinul Societății filologice» din București, anul 1907, d-l profesor universitar Ovid Densușianu formulează următoarea teorie filologică :

a) *Raportul între limba română și cea valdesă:* «Fără să silim interpretarea faptelor, fără să recurgem la ipoteze neîntemeiate pe nimic — serie d-sa, având în vedere împrejurările așa cum le cunoaștem și dându-le valoarea lor reală, nu poate fi o simplă închipuire să se creadă că între *Carpați* și *Balcani*, de o parte și *Alpi* de altă parte *a existat* în trecut — prin mijlocirea păstorilor — o *legătură* care exprimă asemănările de limbă dintre o regiune și alta» (pag. 31).

Noua teorie se razimă în special pe considerațiuni filologice; autorul pornește dela studiul valdesei asupra căreia constată:

b) *Rotacismul în limba valdesă:* «Pe lângă feno-

mene generale, cari arată bine caracterul ei provansal, valdesă cuprinde particularități cari o apropie de alte regiuni ale domeniului romanic și cari prin caracterul lor nu pot fi datorite întâmplărei...» (pag. 28) Și anume:

«*Cel mai important fenomen* din valdesă este *rotacisarea* lui *n* intervocalic întocmai ca în câteva părți dela noi, precum «*farira*» din «*farina*», «*omeret*» din «*hominem*» (— et fiind un sufix)...» (pag. 28) Apoi:

«O altă particularitate a valdesei, care cred — continuă d-l Densușianu — că nu trebuie izolată de fenomenul identic din limba română este *trecerea* lui *l* intervocalic la *r*. Deși transformarea aceasta fonetică se mai întâlnește și aiurea, totuș ea este așa de caracteristică pentru regiunea carpato-balcanică și cea alpină în cât nu poate fi trecută cu vederea» (pag. 30). Așa în cât închee d-sa «putem spune că *din Alpi până în Carpați și Balcani a existat un curent linguistic caracterizat* printr'o pronunțare specială a lui *n* și *l*, că, cu alte cuvinte, această pronunțare eră proprie graiului păstorilor» (pag. 31).

c) *Epoca rotacismului*. D-l prof. Densușianu susține: «Din punct de vedere cronologic e interesant de observat că în valdesă rotacismul s'a împlinit după introducerea elementelor germanice, deci după secolul al V-lea, al VI-lea, probă o formă de origine germanică cum e eiciră, german *skina*, în care $n=r$ valdes.

În limba română procesul de rotacisare s'a încheiat ceva *mai de vreme*, de oarece nu găsim printre formele rotacisate nici un element de origine sigur slavă, fenomenul eră deja împlinit înainte de secolul al VI-lea» (pag. 30).

d) *Proveniența rotacismului*. Asupra acestei chestiuni d-sa scrie: «Dacă în această schimbare fonetică avem a face cu o evoluție pur romanică sau cu *influența vreunui strat autochton*, aceasta-i o chestiune care nu poate fi discutată aici și nici nu ne interesează direct în cazul nostru de față» (pag. 32).

* * *

Pornesc dela aceste date, spre a recunoaște în păstorii cu graiu rotacisat din ambele regiuni pe Alanii cari imigrează și emigrează tocmai în epoca de împlinire a rotacismului. Iată ce se pot spune mai întâiu despre ei:

CAP. II.

Considerațiuni generale asupra Alanilor.

1. *Migrațiunea Alanilor în secolul al V-lea* este un fapt istoric bine precizat prin năvălirea Hunilor ce provoacă mișcări multiple. Sf. Ieronim scrie: «Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Daciam... Gothus Sarmata, Quadus, Alanus... Huni, Vandali... vastunt, trahunt, rapiunt» (Migne, Patrologia XXII, 344). Iar Sf. Ambrosiu explică această mișcare: «Chunni in Alanos, Alani in Gothos, Gothi in Tayfalos et Sarmatas insurrexerunt» (Migne, Patrologia XV, 397.).

O parte dintre Alani ajung până în Spania. De-guignes scrie: «Cette nouvelle irruption fut cause que les Alains entreprirent de chercher d'autres ha-

bitations. Les uns s'enfoncerent dans les montagnes de la Circassie où ils se sont maintenus jusqu'à present; les autres passerent du coté de l'occident et errerent pendant long temps avant que d'avoir pû se fixer. Ils *s'établirent aux environs du Danube*, d'où vers l'an quatre cens six, avec les Sueves et les Vandales, ils vinrent ravager la Germaine, traverserent la Belgique et se rendirent au pied des monts Pyrenées» (Histoire générale des Huns, vol. II. pag. 281.)

Se înțelege că afirmațiunea lui Deguignes nu poate fi primită în întregime. Alanii nu emigrează acum pentru întâia oară din ținuturile lor spre a se așeza la Dunăre. Scriitorii latini, între cari C. Valerius Flaccus cunoaște pe Alani la Dunăre în vremea sa, în secolul I. (Argonauticon VIII, 219.)

De asemenea, în secolul al V-lea n'au emigrat toți Alanii dela Dunăre. Din contră un nou strat etnic de Alani s'au așezat atunci în Dobrogea și Țara Românească (Iordanes, Getica, edit. Mommsen, pag. 126.)

O parte însă dintre Alani s'au așezat în regiunile muntoase din apusul Europei. Este interesant a se constată că prin secolul al XV-lea Alanii din Spania își conservau numele și chiar limba, precum atestă un călător, episcopul armean Martyr.

Acesta povestește: «Venii în sfârșit în țara numiților «Holani», cari se nutresc cu pește. Nu le-am putut pricepe limba lor». (Journal asiatique, vol IX, pag. 365).

2. *Alan = Vlah*. Raportez acestei forme a) «Ho-

lani» din Spania, pe cele următoare: b) «*Halani*», variantă a numirei «Alani» (Ammian Marcellin, 31, 2, 21.); c) «*Valani*», numele Alanilor din Caucazia în evul mediu (Ruysbroek, apud Tomaschek, Die Goten in Taurien, Wien 1881, p. 49), d) «*Halani*» «*Helani*», numele Alanilor din Dacia sec. VI. (Iordanes, Getica, edit. Mommsen, XXIV), — pentru ca toate să se compare cu alte variante: e) «*Alanti*», variantă a numirei «Alani» (Iordanes, Getica, edit. Mommsen, pag. 100); f) «*Ὀλάτοι*» (Inscripțiunea grecească regăsită la m-reă Dragomirna din Bucovina), g) «*Ἀλάγχι*» numele Alanilor în textele hagiografice. (Vezi pentru acestea din urmă studiul meu din 1906).

Și iau apoi ca variante ale numirei «Vlah» pe cele următoare: h) «*Walatti*» (Numele Românilor în diplomația papală din evul mediu); i) «*Olahi*», numele Românilor din graiul maghiar, pentru a învedereă prin mai multe elemente identitatea propusă în 1906, anume că Alan=Vlah.

Din această înșirare de nume, variante ale unei aceleiaș noțiuni, se poate urmări evoluția dela Alan la Vlah.

Din radicalul «Ola», ce însemnează munte, se formează două numiri identice ca înțeles, deosebite formă 1) «*Ὀλάτσι*», datorită elementelor etnice, influențate de cultura greacă din Nordul Mării Negre dela cari provine inscripția regăsită la M-reă Dragomirna din Bucovina și 2) «Alani», datorită limbei latine.

Amândouă aceste forme aspiră vocala inițială și

atunci din «Alani» avem formele *Halani* (d), «*Holuni*» (a), iar din «Ὀλάτι» forma «Holati».

Spiritul aspru se pronunță apoi ca *V* și atunci se ajunge la formele «Valani» și «Walatti».

În fine *n* intervocalic din «Alani», «Valani», «Holani», sub influența lui «*ti*» din «Olati», «Walatti», se schimbă în *h*. Variantele citate ne prezintă chiar lupta dintre aceste consoane: «Alanti, (e) și «Ἀλάγγει» (g).

Identitatea propusă se verifică și prin:

3. *Raportul dintre «Alani» și «Iassi»*. Neintrecutul Klaproth a stabilit o identitate între «Alani» și «Iassi» prin conclusia următoare:

«Il résulte évidemment de tout ce qui précède que les Ossètes qui se nomment eux-mêmes *Iron* sont des *Mèdes*, qui se donnoient à eux-mêmes le nom d'*Irân* et que Herodote connoît sous celui d'Arrioï. Ils sont encore les Mèdes-Sarmates des anciens et la colonie mède établie dans le Caucase par les Scythes. Ils sont les *Ases* ou *Alains du moyen-âge* et enfin les *Iasses* des chroniques russes, d'après lesquelles une partie du Caucase fut nommée les monts Iassiques» (J. Klaproth, Mémoire dans lequel on prouve l'identité des Ossètes, peuplade du Caucase, avec les Alains du moyen-âge. Paris 1822 p. 14—15).

Identitatea formulată de Klaproth fu admisă de învățați, fără însă a se fi cercetat mai departe. Biograful acestui mare orientalist scrie:

«Les Ossètes non plus ne sont pas aborigènes. M. Klaproth s'est beaucoup occupé de cette peuplade, qui six cents ans environ avant J. C., vint, sous la conduite des Scythes, s'établir des deux côtés de la

chaîne des montagnes neigeuses qu'elle occupe maintenant. Il les regarde comme étant les mêmes que les *Sarmates-Mèdes* des anciens et que ces *Alains*, *si célèbres* dans *l'histoire dela migration* des peuples et dans *les annales du moyen-âge*, c'est une des *racas caucasiennes* les plus remarquables, et elle ne deffère pas moins de toutes les autres par sa physionomie que par *son langage*» (Notice historique et littéraire sur M. Klaproth par C. Landresse, Nouveau Journal asiatique, vol. XVI (1835) p. 243).

Părerea lui Klaproth trebue însă a fi mai bine precisată. «Iassi», sunt în adevăr «Alanii supuși» dar nu «toți Alanii» sunt «Iassi», ci numai «Alanii supuși», precum voiu dovedi într'un excurs. Isvoarele interne polone deosibesc pe «Vlahi» de «Iassi».

În însemnările zilnice ale orașului Cracovia, conservate în așa numitul Calendarium Cracoviense (an. 1025—1401), se menționează o expediție a marcgrafului de Brandenburg la care iau parte și «Iaszi» alături de «Vlahi», în toamna anului 1383.

Iată acea însemnare; «1383, 15 Septembris. Item anno Domini MCCCLXXX tercio Demetrius tituli quatuor coronatorum cardinalis presbiter, episcopus Strigoniensis et Sigismundus marchio Brandeburgensis cum multo exercitu Ungarorum, *Valachorum et Iaszorum* Cracoviam intraverunt» (Bielowski, Monumenta Poloniae historica, vol. VI, pag. 657,)

Acești «Iaszi», cari par a fi «Moldovenii», nu trebue a fi confundați cu «Iassi» contemporani din părțile Caucaziei. Ei luptă în armata unui principe apusean, alături de Unguri și de Vlahi, apoi apar cu

acelaş nume în descrierile geografice ale aceluiaş popor (ale Polonezilor) alături de Bulgari şi bine înţeles consideraţi de aceştia ca Slavi: «Slavonia itaque incipit a mare mediterraneo, in quod magnus fluvius Danubius, alias Ister in veteribus codicibus nuncupatus, in quatuordecim rivos divisus fuit. Sunt quoque gentes Slavoniae predictae *Vulgari, Iassi, Cuni, Rassi, Bossi*». (Brevis descriptio Slavoniae, in Monumenta Poloniae historica VI, pag. 587).

4. Originea Alanilor şi împărţirea lor.

Alanii sunt Caucasieni de rasă arică, deosebiţi de Scythi prin chip şi îmbrăcămintă. *Alani penes omnes sunt pulchri*», — zice Ammian Marcellin (III, p. 620). Oamni curaţi la chip, cu ochi vioi şi mari, cu părul retezat pe spate, nu clăie încălăţată ca la Scythi, cum atestă Lucian (Τόξαρς, XLI, 51), n'au nici o înrudire cu Hunii, se deosebesc de elementele germanice, de Goţi, cu cari contractează căsătorii. Nu sunt Slavi. Până în prezent nu pot stabili un raport între Geţi şi Alani. Fără îndoială Alanii erau înrudiţi cu Dacii, constituind poate unul şi acelaş neam. La începutul secolului I după Christos (anul 30) Alanii locuiesc alături de Daci.

Δακῶν τε ἄσπετος αἶψα καὶ ἀλκήεντες Ἀλανοί.

(Dionysie Periegeta, vers 305, apud Cantemir, Chronic. ediţ. Tocilescu, t. I, pag. 61).

Migraţiunea lor în ţara noastră datează din timpuri imemorabile şi premerge fără îndoială aşezarea.

Dacilor, cari vin tot din regiunea caucasiană, precum se învederează prin inscripția unui dac mort în preajma Odesei.

În Muzeul din Odesa se păstrează o inscripție greacă cu numele:

Ἀδαῖος Δάου ἱππεύς.

(Записки Одесскаго общества, tom. XXII (1900) pag. 108).

Sub numele de «Asi», Alanii apar printre clienții tributari ai lui Darius (Le major Tod, Journal asiatique, vol. X (1827) p. 294).

Sub numele de «Olati», ei amenință cetățile grecești dela Marea Neagră.

Scriitorii greci îi numesc în genere «Scythi» și «barbari», apoi «Alani», «Alanhi» și mai târziu restrâns «Vlahi». Scriitorii latini îi pomenesc dintru început la Dunăre. O inscripție latină păstrează amintirea unor soldați «Daci Iassi» din Transilvania. Analistii ruși, și traducătorii textelor bisericești grecești în slavonește, îi numesc în genere «Iassi».

Ei se împart în: 1. Alanii din Caucașia; 2. Alanii creștini dela Dunăre; 3. Alanii din apusul Europei, Vandalii, reprezentați astăzi poate prin «Vaudois». Să urmărim această înrudire între păstorii celor patru munți: Caucas-Carpați-Alpi-Pirenei.

CAP. III.

Migrațiunea Alanilor spre Roma și Mecin se oglindește cu precizie în cea mai veche producție poetică populară a Georgienilor, resfrângându-se în undele vieții acelor frumoase circasiene, și împlinindu-se și astăzi în visurile de iarnă ale fecioarelor cari așteaptă «trei ani și trei luni» să le vie cin-le drag.

Roma și Mecinul ocupă un loc onorabil în structura epică a frumosului Tariel, despre care Brosset spune că este «une histoire indienne en apparence mais persane par les noms et georgienne pour tout», fiind în acelaș timp, pentru Georgieni dupe acelaș orientalist, «la plus ancienne composition poétique qui me soit connue». (Vezi Nouveau Journal asiatique XII (1831) p. 372; apoi tom. XIV (1834), p. 382.)

Tariel numără 8.000 de versuri. Unul dintre eroii povestii călătorește prin *Roma* și *Mecin*, precum se atestă prin următoarele cuvinte, în traducere franceză: «Le premier visir du roi d'Arabie, l'ami de sa noble fille, lancé, pour lui complaire, sur les trace de l'homme à peau de tigre, après ans trois et trois mois de pénibles recherches, après avoir, pour le trouver, parcouru les pays de Magreb, de Machriq, de **Rom**, de Tchîn et de **Matchin**, arriva enfin à la caverne du proscrit» (Brosset, op. cit. p. 337).

* * *

Iată acum fenomenul rotacismului în această regiune.

CAP. IV.

Rotacismul în limba georgiană modernă.

Neîntrecutul Klaproth a dovedit că Alanii sunt de rasă arică. În citatul său studiu, prin care voește a proba identitatea Alanilor din Caucas cu Ossetii de astăzi din aceleași locuri, Klaproth stabilește o listă de cuvinte ossetice cari au asemănări cu cele din alte limbi arice.

Iată câte-va exemple, reproduse din lista lui Klaproth (*Mémoire...* pag. 6—7), cu ortografia franceză: «stahlé», latin «stella»; «nôm», persan «nâm», latin «nomen»; «vaad», vânt, zend «vâtem», persan «bad»; «lagthé», german «leute», rus «liudi»; «mad, rus «mat», latin «mater»; apoi «khogh», persan «koh», munte, în care cred a recunoaște toponimul carpatin din epoca Goșilor, «Cauca-land», și mult mai probabil pe actualul «cucă», cu înțeles de «vârful unui deal dominant», precum se atestă prin cântecul:

«Mă suii în deal în cucă
«Mă uitai pe verdea luncă»

În fine merită a fi luat în seamă cuvântul «simeg», iarnă, rus «zima», persan «zimestân», pentru a recunoaște fenomenul rotacismului în limba georgiană modernă.

Asupra acestei limbi există un studiu datorit orientalistului francez Brosset și publicat în «Nouveau Journal asiatique, vol. XIV (1834). Brosset constată

aceiaș înrudire a limbei georgiene cu limbile arice și, căutând a recunoaște particularitățile fonetice pe cale comparativă, citează din întâmplare tocmai cuvântul ce ne interesează.

La pag. 387, din publicația citată, Brosset constată că «le sanscrit hima, hiver, forme hiems..., zemstân (pers.) et «zamthari» (georgien).»

Așă dar persan. «zemstân» îi corespund osset. «simeg» și georgian. «zamthari».

Două izvoare confirmă și mai mult identitatea semantică și etimologică a elementelor ce se compară, iar comparația dintre «zemstân» și «zamthari» învederează existența rotacismului în limba georgiană modernă, care transformă pe *n* intervocalic în *r*, ca și limbile română și valdeză, în virtutea aceleiaș legi fonetice. Dar să căutăm a pătrunde în trecutul acestei limbi.

CAP. V.

Rotacismul în limba georgiană din secolul al XIV-lea.

Literatura juridică a ocupat în vechea limbă georgiană scrisă un loc de frunte ca și în limba română.

Intr'un cod manuscris, copie de adoua mână, descris și analizat de orientalistul Brosset (Notice du Code géorgien, manuscrit de la Bibliothèque royale, in Nouveau Journal asiatique, tom, III), recunosc un

fragment de limba georgiană scrisă, din secolul al XIV-lea, cu urme de rotacism.

Manuscrisul acesta cuprinde, pe lângă compilațiuni de legi bizantine și armene, legi promulgate de regii acestei țări. În special merită toată atențiunea o lege publicată de regele George al VI-lea, mort în anul 1346. Cuvântul «publicată», pus pe lângă vorba «lege», nu este impropriu de oare-ce regele George, în traducere franceză, spune: «Nous roi des rois Georgi, fils du très-illustre roi des rois Dimitri, avons élevé cette colonne pour être vue de tous», iar comentatorul codului, învățatul Brosset, înțelege, prin coloana despre care se spune, o coloană de scris, de marmură sau de lemn. Iată propriile-i cuvinte:

«Par ce mot de colonne il faut sans doute entendre quelque table de pierre ou de bois sur laquelle ces ordonnances auront été gravées, parceque la briéveté (46 articles fort courts en 12 petites pages) en aura permis ce mode de promulgation».

Din nota atât de precisă a acestui spirit francez se înțelege dar că manuscrisul în chestiune conține copia unei inscripțiuni — și deci a unui monument oficial — din secolul al XIV-lea.

În textul acestei inscripțiuni întâlnim expunerea de motive a regelui bazată pe o cercetare la fața locului a orașelor și ținuturilor țerii sale.

El zice, în traducere franceză: «Pour parcourir les districts des montagnes, nous sommes venus à notre palais de Jinwari», (op. cit. p. 194).

Spiritul eminent critic și pătrunzător al ilustrului Brosset fu imediat isbit de litera *r* din «Jinwari» și,

în cuvântarea sa către erudiții dela «Nouveau Journal asiatique», el notă această particularitate, zicând : «Je ne me permettrai, sur ce morceau, qu'une remarque relative au lieu nommé *Jinnvari*. Ce pays, sur les cartes, et dans la chronique géorgienne manuscrite de la bibliothèque royale, est nommé constamment *Jinnvani*, et se trouve au confluent des deux *Aragvi*. Dans ce manuscrit du code, quoique d'ailleurs assez soigné, on aperçoit l'influence et un mélange du langage vulgaire avec le géorgien pur». (Nouveau Journal asiatique, tom. III, pag. 195).

Iată dar fenomenul rotacismului precisat, fără a fi însă numit, de un erudit orientalist și explicat ca fiind o influență populară.

Mai notez încă următoarele constatări:

CAP. VI.

Alte particularități ale dialectelor caucasiene asemănătoare cu cele corespunzătoare din limba română.

1. *Articolul post pozitiv în limba ossetă*: «Această ramură atât de independentă și atât de interesantă a familiei eranice posedă și ea un articol post pozitiv substantival» (B. P. Hasdeu, Cuvente den Bătrâni II. 670).

2. *Aspirațiunea în limba georgiană*: «Soit «whphren»—je vole, le *h* après *w* ne se prononce pas habituellement, mais il a dû se prononcer autre

fois; dans la bouche du peuple il devient presque *r* et dans la Mingrélie il se change en *ke*» (Brosset, op. cit. XIV pag. 400).

Comparație: în limba română *p* urmat de *i* se preface, în regiunea muntoasă, în *chi*: picior=chicior; piept=chiept.

* * *

După aceste rezultate voi face verificarea printr'un excurs, pornind dela un pasagiu din Jordanes.

EXCURS

I

1. *Jordanes* scrie pe la anul 551 după Christos. În vinele lui curge sânge alanic. Aceasta rezultă din următoarele date. Autorul însuș spune că are tată pe «Alanoviiamuthis». Muellenhoff recunoaște în «Alanoviiamuthis» un formativ barbar spre a exprima originea: «de Alanorum genere», dar nu explică rolul unui asemenea cuvânt, căci textul autorului, în care *Jordanes* spune că «Alanoviiamuthis» îi este tată, e fără îndoială corupt de copişti.

Ajuns în vârstă, *Jordanes* devine secretar oficial al unui duce alanic, printr'o succesiune moștenită dela moșul său care fusese și el secretar al ducelui alanic Candac, cel ce așezase pe Alani în Dobrogea, precum însuș *Jordanes* atestă (*Getica*, edit. Mommsen, pag. 126).

Mommsen constată în sufletul lui *Jordanes* un «fa-

vor auctoris in Alanos» și înclină a crede că el și-ar fi scris operele sale în Dobrogea noastră.

Această situațiune specială a autorului îl pune în pozițiune să dea cele mai precise amănunte asupra țerii noastre și în special asupra popoarelor din vecinătatea Daciei. Iată pasagiul dela care pornește firul întregului excurs :

2. *Un pasagiu din Jordanes, Getica*, edit. Mommsen, XII. pag. 75: «Daciam dico antiquam quam nunc Gepidarum populi possidere noscuntur. Quae patria [h. e. terra], in conspectu Moesiae sita trans Danubium corona montium cingitur, duos tantum habens accessus, unum per Boutas, alterum per Tapas. Haec Gotia, quam Daciam appellavere maiores, quae nunc, ut diximus Gepidia dicitur, tunc ab oriente Aroxolani ab occasu Iazyges, a septentrione Sarmatae et Bastarnae, a meridie amnis Danubii terminabant ; nam Iazyges ab Aroxolanis Aluta [recte Aluto] tantum fluvio segregantur».

Mommsen, comentând în prefață (pag. XXXII) acest pasagiu, constată o «quaedam affinitas cum Tabula Peutingeriana», însă observă că în «Tabula Peutingeriana» nu se indică Iazygii dela apusul Daciei, despre cari Iordanes pomenește de două ori. Iată propriile cuvinte ale marelui Mommsen: «Iazyges secundum nostrum auctorem ab occasu Dacis contermini a tabula absunt».

Afară de această observațiune, în textul latin al autorului reapare încă o nepotrivire, vădit datorită unei greșeli de copist, pe care însă Mommsen n'a remarcat-o.

În adevăr în text se spune că Iazygii se află la apusul Daciei, iar Aroxolani la răsărit, prin urmare aceste două popoare sunt despărțite prin teritoriul întins al unei țeri; puțin mai jos însă în acelaș text se spune că Iazygii și Aroxolanii sunt vecini și că numai apa Oltului îi desparte. Aceasta ar fi o imposibilitate față de realitatea geografică, textul latin e corupt.

3. *Iassi de lângă Olt*. În studiul meu din 1906 am dovedit că în trei diplome militare romane ni se întâmpină repetat cognumele etnic «Iasius» care confirmă existența unor «Daci Iassi», atestați printr'o inscripțiune din Transilvania asupra căreia Mommsen se îndoiește. Inscripțiunea, care menționează numele unui «praefectus militum Dacorum Iassiorum», datează din anul 154 (nu 132, cum din eroare s'a trecut în menționata lucrare, pag. 39), din vremea împăratului Antonin (nu Hadrian, cum iarăși din eroare am crezut). Diplomele militare, cari menționează numele lui «Marcus Sentilius Iasius» alături de al lui «Marcus Servilius Geta», sunt din anii 148, 150 și 154, deci contemporane cu inscripția găsită în Transilvania (vezi studiul citat p. 39).

Fără îndoială că prin «Iazygii» de lângă Olt, menționați de Jordanes, trebuie să înțelegem pe acești «Iassi», cari constituiau unul din triburile Dacilor supuși de Romani. Cât despre «Iazygii» dela apusul Daciei, aceștia n'au nici o legătură cu «Iassi» de lângă Olt și textul în acest loc rămâne neschimbat.

Lecțiunea ce propun de a se citi «Iassi» în loc de «Iasygi» este oarecum îndreptățită prin varianta «tamazites» în loc de «namazites», în care fără in-

doială apare numele propriu «Azites», formă apropiată de «Assi» de «Iassi» și de «Azali», nume ce ni se păstrează în inscripția: «... Praefectus ripae Danuvi et civitatum duarum Boiorum et Azaliorum, trib. milit. leg. v. Macedon. in Moesia» (C. I. L. IX, No. 5363).

În fine lecțiunea propusă este în concordanță cu realitatea istorică și explică numirea distinctă «Aroxolani», în vederea căreia am întins acest comentariu.

4. «*Aroxolanii*» față de «*Iassi*». La anul 137, cu ocazia războiului dintre Romani și Roxolani, iau parte la luptă și Alanii. Este interesant a recunoaște situația lor față de armata imperială și anume, pe când Geții apar ca elemente constitutive ale armatei romane propriu zise, Alanii din contră formează un corp a parte, constituind armata «sociorum» sub comanda lui Seculinus, în calitate de «foederati» ai imperiului roman. (Vezi Arrian, Ἐκταῖς, unde Alanii dela Dunăre sunt numiți «Ἀπλανοί».

La 180, cu încheerea păcii dintre Romani și Marcomani, împăratul Commod, acordând pacea Burrilor, constrânge pe Alani să jure și ei «că nu vor locui nici odată și nu-și vor paște vitele pe o întindere de 40 de stadii din teritoriul lor din vecinătatea Daciei». (Dio Cassius, ed. Boissevain, LXXII, 382). Prin acest pasagiu se clarifică și mai bine situația Alanilor față de Dacia, specificându-se precis vecinătatea acestora cu Dacia supuși Romanilor.

Pasagiul în chestiune a fost corectat de Boissevain — un filolog — care a propus lecțiunea Ἀλανός (acuzativ grec) în loc de ἄλλος (pronume grec), cum se găsește fără nici un sens în edițiile cunoscute.

Pasagiul se poate controla în lucrarea prietenului meu V. Pârvan: «Câteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană», de care m'am servit în lipsa ediției lui Boissevain (p. 31).

5. Etimologia numirilor „Iassi“ și „Aroxolani“.

Intreg acest comentariu nu urmărește alt punct de cât a se determina cât se poate de precis înțelesul istoric-semantic al numirii «Aroxolani», în care recunosc urma rotacismului.

Din cele spuse până acum în comentariul referitor la pasagiul lui Iordanes se înțelege că istoricește Aroxolanii sunt aliații poporului roman dela granița Daciei și cari în regiunea Oltului vin în atingere de hotar cu așa numiții Iasygi recte Iassi.

Se mai remarcă particularitatea specială că dintre toți scriitorii vechi singur Iordanes numește pe vecinii din spre răsărit ai Daciei «Aroxolani» în loc de «Alani» simplu. Această particularitate nu poate fi trecută cu vederea, mai ales când stă în contrast cu cu numirea corectată «Iassi».

Numirea aceasta «lassi», sub care Slavii au înțeles totdeauna pe Alani, și pe care Alanii din Caucazia o declară ca numire a lor proprie, nu poate avea alt înțeles decât acela de «supus». Iată mai întâiu aceste probe: În limba celtică «is, ess, ass» însemnează jos, și prin extensiune, supus, termen propriu ce se poate da unor păstori supuși, precum: «Les premiers émigrants Edues, Arvernes et Bituriges s'établissent en

Lombardie et prennent le nom de Is-Ambra. Is-Ombriens, Insubriens, c'était le nom de ces anciens Galls, ou Ambra, ou Umbriens que les Etrusques avaient *assujétis*» (Armand Pérémé, Recherches... sur la ville d'Issoudun, 1847, pag. 25). «Iassi» ar fi deci «Alanii supuși» de Daci căroră Romanii, la rândul lor, supunând pe Daci și pe supușii lor, le-au zis «Daci iassi», precum atestă inscripția prin genetivul: «Dacorum Iassium», și în urmă oricari «Alani supuși». Părerea aceasta este în concordanță cu relațiunea unui erudit chinez din veacul al XIV-lea. Vestitul Ma-touan-lin (1245—1325), după o muncă de 20 de ani, înaintează monarhului chinez, la 1317, ale sale «Cercetări amănunțite asupra vechilor monumente», din cari învățatul francez Abel Rémusat extrage și publică în «Nouveaux mélanges asiatiques» Paris, 1829, câteva fragmente.

Iată în traducere franceză relațiunea pe scurt a lui Ma-touan-lin despre Alani: «Les An-thsaï ont été connus du temps des Han.

Ils continrent à *l'ouest à l'Empire Romain*... Ils mènent une *vie nomade* à la suite de *leurs troupeaux*... Au temps de la deuxième dynastie des Han, ils changèrent leur nom en celui d'A-lan-na. (Alains) (Op. cit. I, pag. 239.)

Istoricul chinez are informațiuni cât se poate de precise. Din izvoare, el cunoaște adevărata situație geografică a Alanilor, pe cari îi așează la răsăritul imperiului roman, întocmai ca și Iordanes care-i menționează la granița Daciei din spre răsărit, cu care se termină imperiul roman; are idee lămurită

acest scriitor de viața nomadă, după turme, a Alanilor și constată, ca un fapt istoric, schimbarea numelui «An-thsaï» în «A-lan-na».

Această schimbare, sau mai bine zis revenire la vechiul nume, fără îndoială este în legătură cu încetarea vreunei dominațiuni străine asupra «An-thsaïlor», cari rămân liberi, Alani.

6. *Înțelesul numirii «Aroxolani»*. Nu există nici un raport semantic-istoric între «Roxolani» (Alani dela Volga) și «Aroxolani» dela granița Daciei.

În numirea «Arox-olani» recunosc două elemente. Ultimul este fără îndoială numirea generică «Alani» din radicalul «Ola», munte. (Vezi această etimologie în lucrarea mea din 1906, pag. 59). Cât pentru primul element, ținând seamă de întreg comentariul dezvoltat până acum, ținând seamă de «Σρόθαι βασιληῖαι», despre cari amintește Herodot (c. IV, 57) și raportându-ne la însăși concepțiunea acelor mândri și neînvinși Alani, nu pot recunoaște altă noțiune decât aceea ce se traduce prin grecescul «ἄναξ», genitivul «ἄνακτος».

Cuvântul în limba greacă este vechiu. Se constată la Homer și reprezintă noțiune de «superioritate», de proprie stăpânire. Homer în Odys. XI, 143, aplică acest titlu de «ἄναξ», oamenilor de viță, și aiurea bine înțeles suveranilor și comandanților.

«Aroxolani» sunt «Alani regii», cunoscuți de Herodot sub numele de «Σρόθαι βασιληῖαι», adică Alanii liberi, moșneni din Muntenia, spre deosebire de Alanii supuși din Oltenia, numiți «Iassi», iar numele lor pare a derivă din «Ἀναξολανοί», rotacizat «Ἀραξολανοί».

II.

Cultura anteromană a Alanilor dela Dunăre și latinizarea lor.

Etimologia propusă pentru explicarea numirei «A-roxolani» din «Ἀναξ-αλανοί» este în concordanță cu viața culturală a Alanilor dela Dunăre, influențată de cea elină.

Alanii constituiesc elementul autochton principal din cristalizarea etnică a neamului nostru românesc. Urmând unei legi naturale de asimilare, ei fură latinizați prin superioritatea culturală a elementului roman, de care nu diferau atât de mult prin sânge, îndeletniciri și înclinațiuni. O înrânduire de rasă apropiă pe Alani de Romani, iar religiunea creștină contribuie foarte mult la înfrățirea lor și la cimentarea unei vieți comune, în armonie cu legămintele politice de federațiune.

Iată o probă epigrafică, care dovedește în acelaș timp existența unei culturi grecești la Alani, în paguba unei culturi naționale:

† Ἐνθάδε κατὰκτε Σεργία, πιστὴ δεσποτικὴ, θυγάτηρ Κανδίκ φεδεράτου δεσποτικοῦ...

(Vezi: Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος. Constantinopole 1885, pag. 20).

Epitaful e destul de interesant și nu pot trece repede asupra lui. Mai întâiu observ un biglotism greco-latin în redactare, întrucât «φεδεράτου» este un element latin, genetiv grec al latin. «foederatus», apoi

numele roman «Σεργία — Sergia — alături de numele Κανδίκ și Ἐβνογώνδα, părinții Sergiei. Bănuesc apoi că acest «Κανδίκ», despre care epitaful atestă că a fost «foederatus» al împăratului roman, este însuș «Candac», șeful Alanilor din Dobrogea, despre care amintește Iordanes și la curtea căreia moșul acestuia servi ca secretar. Sunt însă comentatori cari l'au identificat cu un avar din anul 558 (Excerpta e Menandri hist. 282). Părere nepotrivită cu spiritul inscripției. Acești comentatori în adevăr au pierdut din vedere că Avarii nu erau creștini, pe când epitaful Sergiei e creștinesc, și că un sol nu și-ar fi luat titlul de «despot foederat», cum îi zice lui Κανδίκ însăș soția sa, care ridică monumentul și face a se săpă epitaful.

Faptul acesta că epitaful fusese săpat pe piatră din dorința văduvei lui Κανδίκ, precum se atestă în inscripțiune, dovedește că redacțiunea pornește din cancelaria domnească a șefilor alani, unde prin urmare se întrebuintă limba greacă, ca limbă scrisă, oficială, diplomatică. Așa dar nu poate fi vorba de o cultură națională alână anteromană. Înainte de cultura latină a dominat la Dunăre și Carpați o cultură străină, cea elină. Câteva sondagii în viața anteromană la Dunăre și Carpați confirmă această opinie.

În regiunea Carpaților, la Jidova, lângă vechia capitală Câmpulung, d-l profesor Gr. G. Tocilescu a descoperit o mânășă de oală cu inscripția: «HPΩNOC» (Archaeol. epigr. Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn, Wien, 1891, pag. 16). N'aș putea preciza dacă oala a fost fabricată la noi sau adusă din altă parte, dar notez asemănarea de nume dintre «Ἡρώνας» de

pe inscripția dela Jidova și numele autohton ce și-l dau urmașii Alanilor din Caucas, numindu-se «Iron», dupe afirmația lui Klaproth (vezi citația în acest studiu part. I, cap. II, paragr. 3).

În regiunea Dunării, la Romula, d-l prof. Tocilescu a descoperit cărămizi cu versuri din Homer, iar eu am aflat monete de ale lui Alexandru Macedon, apoi o monetă anteromană cu inscripția ΠΑΡΩΝΙ și am observat pe la sătenii locali obiecte de artă de proveniență greacă.

PARTEA II-a

VIAȚA ERETICĂ ȘI RELIGIOASĂ A ALANILOR DELA DUNĂRE; INCEPUTUL ERARCHIC AL MITROPOLIEI DIN MECIN.

1. Valdesii și primele traduceri în limba română.

D-l prof. Densușianu recunoaște o influență a mișcării valdese asupra primelor traduceri române, cari prezintă fenomenul rotacismului, stabilind pentru aceasta câteva legături interesante între păstorii celor două regiuni, precum asemănări semantice, apucături identice etc.

Istoriceste chiar dovedește o influență religioasă a păstorilor valdesi asupra bisericei bulgare. D-sa reproduce următorul pasagiu relativ la propaganda valdesă: «Ils eurent aussi des belles eglises en Bulgarie, Croace, Dalmatie et Hongrie, ainsi que le raconte Matthieu Paris, dressees par un certain Bartholomei natif de Caracassonne» (J. Perrin, Histoire des Vaudois, Genève 1619, c. 7.).

Din aceste considerațiuni d-l prof. Densușianu crede a recunoaște oarecari legături între Valdesi și Bugomili.

La acestea pot adăuga :

2. Propaganda eretică în țările noastre (sec. XIII).

În legătură cu pasagiul citat stă cel următor datorit aceluiaș Matei Paris : «Ad annum vero 1236 dicit idem (Matheus Paris): Circa dies autem illos invaluit haeretica pravitas eorum qui vulgariter dicuntur Paterini et Bugares (sive Bulgares) *in partibus Transalpinis*» (Acta Sanctorum, Octobre 22, pag. 717).

Din această citațiune reese că în a treia decenie a celui de al treisprezecelea veac, ereticii pătrunseră din regiunea Balcanică în părțile «Transalpine», adică în «Țara Românească», numită astfel în diplomatica latină a Maghiarilor.

În fine un al doilea pasagiu va clarifica situațiunea Valdesilor față de alți ereticii, cari poartă isbitorul nume de «Massaliani»: Solent Graeci caeterique Orientis populi hoc tutum genus *Massalianorum* seu Euchetarum invidioso vocabulo designare, quemadmodum Latini cunctos Romani Pontificis adversarios *Waldenses* seu *Albigenses* nominant» (Moshemius, Historia ecclesiastica, Helmstadt, 1755, pag. 481).

3. Massalianii.

Către sfârșitul veacului al XIII-lea și începutul celui de al XIV-lea, Alanii creștini de dincoace de Dunăre trimit o solie la împăratul bizantin din Constantinopole, fără îndoială în strânsă legătură cu ridicarea episcopiei din Mecin la rang de Mitropolie, ceea ce în text din nefericire nu se specifică, dar se lasă a se înțelege din complex.

Cu această ocaziune, solii Alanilor comunică împăratului că ei sunt creștini din moși strămoși, de când s'au pomenit (*χριστιανοί του γένοντες ἄνωθεν*); mai lămuresc împăratului situația lor politică, spunându-i că fără voe stau sub ascultarea Scythilor, cari i-au cutrupit cu forța—înțelege pe Unguri—și asigură pe împărat că urăsc din suflet pe acești nelegiuîți, că rabdă jugul lor numai cu trupurile, dar că în suflet ard de dorul libertății—pricepe sufletul Românilor și astăzi subjugăți. O, durere!

Scriitorul bizantin Nicephor Gregoras, care relatează aceste amănunte (*Historia byzantina* VI, 10) voind să precizeze bine pe Alanii creștini de dincoace de Dunăre, spune că ei sânt «*Massageții* cari locuiesc dincolo (pentru noi dincoace) de Dunăre, numiți în graiul comun *Alani*».

Propun o lecție acestui pasagiu și anume de a se înlocui denumirea «*Massageți*» prin «*Massaliani*», spre a se stabili că «*Alanii* sunt *Massaliani* din nordul Dunărei».

Lecțiunea propusă nu este arbitrară, ci mai întâiu

în concordanță cu șirul ideilor referate de Nicephor Gregoras. În adevăr, solii Alanilor—dupe acest istoric spun că ei sunt creștini—ceeace Nicephor Gregoras nu tăgăduiește în întregime. Are însă istoricul bizantin în mintea lui o restricțiune de făcut în sensul teologic că Alanii din nordul Dunării sunt în genere creștini, dar nu prea drept credincioși ci «mas-saliani», adicăeretici.

Numai această opinie, care pare a fi fost întemeiată pentru toți contemporanii lui Nicephor Gregoras, determină pe solii Alanilor să susțină cu tărie idea contrarie, și anume că ei sunt buni creștini.

Apoi lecțiunea «Massageti» nu are nici o legătură logică—istorică cu Alanii creștini din nordul Dunărei.

Nicephor Gregoras nu urmărește în cugetarea sa sorgintea etnică a Alanilor creștini dela Duuăre, ci confesiunea lor eretică, și vom vedea de ce.

În fine declarația oficială a solilor Alani, cari spun împăratului că ei nu sunt «Scythi», esclude orice legătură între «Alani creștini dela Dunăre» și «Massageti», Scythi turanieni din nordul Mării Caspice.

Adaug că tot spre clarificarea acestui pasagiu d-l prof. N. Iorga a propus a se citi în loc de Ἀλανοί corect, Ἀλαχοί — adică înlocuindu-se ν prin λ. Această lecțiune a d-lui prof. N. Iorga (Geschichte des rumänischen Volkes, Gotha, 1905, I, 143) am confirmat-o prin textele hagiografice în studiul meu din 1906. Textele grecești vechi conservă, în loc de forma Ἀλανοί, numirea Ἀλανχοί, care justifică lecția d-lui prof. N. Iorga Ἀλαχοί și ne apropie de numele nostru medieval Βλάχοι din aceeași limba greacă.

Aşa dar sensul relaţiunii lui Nicephor Gregoras trebuie înţeles astfel : «In anul următor, nişte eretici (Massaliani) înşelători din aceia cari locuesc dincolo de Dunăre, (adică în Țara Românească), numiţi în graiul comun Alahi (sau Vlahi), au trimis pe furiş o solie la împărat.... etc.».

Inceputul acestei relaţiuni concordă cu sfârşitul ei, unde acelaş scriitor se plânge de viclenia acestor Alani-Vlahi, cari înşelaseră chiar pe Greci !

Relaţiunea concordă în fine cu spiritul autorului, adică cu tendinţă urmărită şi justificată prin prisma ideilor sale. Nicephor Gregoras reprezintă în scris ideile curente dela curtea bizantină ale epocii sale. El este un spirit ataşat ideilor teologice—e călugăr—şi vorbeşte cu ură de «Massaliani», cu aceeaş ură cu care vorbeşte despre Alanii creştini, dela Dunăre. Şi dacă reproduce cuvântarea acestora, prin care ei declarau că sunt buni creştini, din moşi strămoşi, apoi aceasta scriitorul grec o face spre a dovedi viclenia lor faţă de rezultatul alianţei alano-bizantine.

Înţelesul denumirei «Massaliani». Fără îndoială că în denumirea «Massaliani» apare numirea etnică a «Alanilor», aşă precum în «Valdenses», «Vaudois» se înţelege numele unui popor, poate al «Vandalilor», cari au imigrat odată cu Alanii în Alpi şi Pirinei.

De asemenea se ştie că Bugomilii se mai numeau şi «Bulgari», dupe numele poporului eretic.

Este interesant a constata identitatea semantică — bine înţeles improprie — între «Massaliani» din limba greacă şi «Vellaco», «Blaische» din limbile spaniolă şi franceză.

«Spaniolește, începând din secolul al XIV-lea cuvântul vellaco, vellacho, bellaco însemnează «maraud» «coquin», «fourbe». La francezi acelaș termen este «blaische, blesche, blêche, trompeur homme de mau-vaise foie» (Hasdeu, Cuvente den belrani, II, 249.).

Căutându-se etimologia, filologii constatară: «Dejă bătrânul Huet recunoscuse că această vorbă nu este altceva decât o formă medievală a numelui «Valaque», ceace constată de asemenea și Fr. Michel, mai adăugând că în argotul francez până astăzi «blêche» vrea să zică «vagabond, gueux» (Hasdeu, op. cit.).

Bine că suntem pomeniți și așa. Dar nu cred că «Vellaci = Blaiches» să fi fost Vlahii din secolul al XIV-lea, ci Alanii din secolul al V, împinși de Huni, și Vlahii din secolul al X-lea alungați de Maghiari.

Fără îndoială că în grecescul «Massaliani», de nu se va exprima o îndoită batjocoră, se subînțelege acelaș «homme de mauvaise foie», «coquin», «trompeur».

Cât despre genesa noțiunii de «eretici», exprimată prin numele poporului alan, prin «Massalian», s'ar putea afirma că ea provine din situațiunea geografică a Alanilor așezați tocmai în regiunile endemice ale ereticilor.

Aci, adică în țerile noastre și în special în Dobrogea, se pomeneau Goții arieni, numele îndrăsnețului Ulfilas care cutezase să traducă biblia din sacrosancta greacă în barbara gotică; în vecinătatea Dunărei trăiau Bugomilii din Bulgaria.

Așa în cât și din punctul de vedere al ereziei putem spune că ne-am avut și noi ereticii noștri, pe «Mas-

saliani», cari poate au determinat începutul primelor traduceri românești din secolii trecuți.

Asupra acestei cestiuni însă între învățați procesul e încă pendinte; și de aceea lângă «Bugomili» «Valdesi» și «Husiți» alătur și pe «Massaliani».

*
* * *

În legătură cu propaganda eretică atestată, prin informațiuni istorice, că s'a întins în țerile noastre pe la 1236, voi cercetă starea bisericii noastre din acest timp, lămurind în acelaș timp și începutul ierarhic al Mitropoliei din Mecin, despre care am scris în 1904 și dela care au pornit toate cercetările mele despre Alani.

4. *Starea bisericei române în sec. XIII-XIV.*

La 1230, adică precis în epoca de sosire a ereticilor din Bulgaria în Țara Românească—in partibus Transalpinis—la 1236,—cu șase ani înainte deci,—un martur ocular, Teodor episcopul Alaniei, ne dă amănunte exacte asupra stării religioase [și sociale a poporului nostru numit generic «Alanii de prin Scythia».

Datoresc această prețioasă sorginte de informațiuni savantului bizantinist d-lui Dr. Demosthen Rousso, căruia îi aduc respectuoase mulțumiri. Relațiunea lui Teodor Episcopul se află reprodusă, și tradusă din grecește în latinește, în Patrologia vol. 140.

Iată părțile principale—referitoare la noi—din această relațiune, căreia i s'a dat numirea de «*Λόγος ἀλανικός*» adică «Cuvânt despre Alani».

Teodor spune că Alanii locuiesc unii prin Caucasias,

de unde le este neamul, dar că cei mai mulți sunt răspândiți prin Sarmatia și Scythia, căci — zice el — așa e obiceiul lor să tot facă sate, sate.

Informațiunea aceasta e cu atât mai interesantă cu cât Teodor întărește cele spuse afirmând că satele Alanilor s'au întins aproape peste tot pământul Scythiei și al Sarmatiei: «ὥς μικροῦ Σκυθικῆν τε πᾶσαν καὶ τῶν Σαυρομάτων ἐκπληροῦν» — în cât au cutrupit aproape toată Scythia și Sarmatia» (Patrologia-Migne, vol. 140, pag. 391—92.)

Informațiunea episcopului Teodor concordă cu starea reală a situațiunii. La 1242, adică ceva mai în urmă, Tătarii devastează și țara «Alapia» — care nu poate fi decât Țara Românească — în fapt devastată de Tătari înacest an — și ca nume purtând o variantă a vechii numiri «Alania». Iată acest pasagiu:

«A. 1242. Tartari Poloniam et Ungariam vastaverunt, utramque Armeniam et Russiam et *Alapiam* et triginta regna magna, et usque ad fines Germaniae pervenerunt» (Bernardi Guidonis manuscripta in vita Coelestini IV, in Muratori Annalibus III, pars. I, apud Hammer-Purgstall, Geschichte der Mongolen in Russland Pesth, 1840, pag. 8).

În călătoria sa prin Scythia, Teodor dădù peste un drum ce-l recunoscù că a fost «calea sfântului apostol Andrei» — «μὴ πολὺ πῶρόν τῆς ἀποστολικῆς καὶ πρώτης ὁδοῦ (pag. 398).

În conflictul ce-l avù cu episcopul din Chersones, el invocă numele acestui sublim apostol al lui Christos. Iată dialogul repetat în cuvântarea lui Teodor către Patriarh: Episcopul din Chersones zise: «Dar dă-i la

cioarle de Alani nelegiuîți și fără Dumnezeu, sunt mai răi de cât Schythy».

Teodor răspunse: «Cum adică-te, s'ar cuveni să trăim numai pentru noi, fără să luăm toiagul de apostol cu ajutorul celui dintâiu chemat»? «ὅν γε τῷ Πρωτοκλήτῳ»? (pag. 395).

Notez, în treacăt, faptul în legătură cu aceste cuvinte, că predica sfântului Apostol Andrei în ținuturile noastre se atestă prin inscripția lui Decius, ucenicul său, pe care am recunoscut-o și comentat-o în studiul din 1906, și reproduc—însă fără a fi putut cântrolă—svonul că la M-rea Neamțul s'ar fi aflând chiar craniul sfântului apostol Andrei.

Intr'un studiu de filologie d-l Gabr. G. Băleanu scrie în această privință: «La mănăstirea Neamțului se arată între moaște și craniul Sf. Andrei. Călugării însă nu pot spune dacă acel craniu este chiar al apostolului sau al altui sfânt Andrei. Datinele mistice de ziua sf. Andrei peste tot răspândite la Români pot fi un indiciu. Acele datine sunt mai înrădăcinate la Moldoveni decât la Munteni și Transilvăneni (Fonetica limbei române, Iași, 1906, p. 28).

*

Nu pot trece—de și locul nu ar fi aici—peste observația justă că tradițiunile mistice despre sfântul Andrei se află mai înrădăcinate la Moldoveni. În județul meu natal, Olt, nu se pomenește nimic despre sf. Andrei, de asemenea nu se povestește nimic în Vâlcea, după cum m'a asigurat verbal distinsul folklorist al Olteniei, părintele Bălășel. În copilăria mea

însă am apucat sărbătorile Filipilor, ținute cu multă evlavie și mare frică mai ales de Filip cel Schiop. Când se apropiau «Filipii» ne coprindea pe toți groaza, întocmai ca pe Moldoveni fiorii din noaptea sfântului Andrei.

Fără îndoială, că amintirea Filipilor—departe de a fi o erezie — se razimă pe un fapt istoric religios. Foarte probabil că numele Filip este al apostolului Filip, care a propovăduit Evanghelia timp de 20 ani în Scythia. Pseudo Abdias, cunoscut prin Iulius Africanus, de nu va fi pseudonimul acestuia, relatează precis că apostolul Filip a venit în Scythia, unde stătut 20 de ani, botezând mai multe mii de oameni, instituind preoți și diaconi și orînduind chiar un episcop «ordinato etiam episcopo». (Ediția din 1571, Paris, p. 123).

În text se lămurește destul de clar situația Scythiei europene față de Asia, căci se spune că de aci Apostolul trece în Asia, și se indică oarecum Țara Românească, adică Muntenia.

Aci sfântul apostol Filip dăduse peste cultul zeului Marte, cel ce apare pretutindeni glorificat la noi prin altare și trofee. Trofeul dela Adam-Clissi eră dedicat lui Marte. Inscripțiile conservă epitetul «Dahus» alături de numele lui Mars. Iată o problemă asupra căreia însă nu pot îndestul insista.

*

În legătură cu numele sf. apostol Andrei, conservat de poporul nostru în denumirea lunei Decemvre, ce i se zice «undrea» adaug la cele expuse în 1906.

În manuscrisul No. 939, din Biblioteca Academiei

Române, proveniență transcarpatină (dăruit de părintele V. Mangra), la fila 41 verso se află forma «ΑΝΔΡΑ ΠΑΡΤΗ»; În ziarul Românul din 1867 «Îndrea», iar în Românul din 1860 constant forma «Îndra».

În limba siriacă—mai aproape de ebraică—numele Andrei e «Andra» (Buletinul Academiei de Științe din Petersburg pe anul 1907, pag. 441); în epitaful lui Decius, comentat de mine în studiul din 1906, se păstrează forma «Andra» :

«Decius hic famulus sancti Andrae».

Aceste date întăresc și mai temeinic părerea că strămoșii noștri au primit numele sf. apostol Andrei —în denumirea lunii Decemvrie—prin viul graiu în socolul I, iar nu prin scripte posterioare, cari schimbă numele «Andra» în «Andreas», atât grecește cât și latinește.

* * *

Revin asupra ideei principale enunțate. Cuvântarea atât de temeinică a lui Teodor din 1230, mișcarea eretică din 1236, care ajunsese până în «părțile transalpine», (în Țara Românească), rugămintea poporului, atraseră atențiunea Patriarhiei asupra acelor pâlcuri de Alani răspândiți prin Scythia, adică prin ținuturile române de azi.

5. *Mitropolia Mecinului.*

Împăratul Andronie Paleologul cel Bătrân (1282—1327) ridică pe la 1305 episcopia din Mecin la rangul de Mitropolie, cu jurisdicție proprie, cu drept de a cercetă pricinile preoților și călugărilor, de a muștra peeretici.

Faptul acesta e bine precizat printr'o notă din anul 1347, conservată din două manuscrise, unul din secolul al XV și altul din sec. XV—XVI.

În această notă publicată de Gelzer (*Beiträge zur russischen Kirchengeschichte aus griechischen Quellen*, în *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, Gota, 1892, pag. 261) se spune că «după ce Mitropolia Vitzinului fusese onorată de acelaș împărat (adică de Andronic cel Bătrân, despre care se vorbește în cuprinsul notei), a ajuns în urmă la desconsiderare (*εἰτα περιφρονεῖσθαι*), din cauză că teritoriul său de jurisdicție, eparhia, intrase în stăpânirea barbarilor (*διὰ τὸ ὑπὸ βαρβάρους εἶναι τὸν τόπον*) și din cauză că erau puțini creștini aci». Astfel încât, de pe la jumătatea secolului al XIV-lea, după 1347, Mitropolia Vitzinului numai ocupă treapta pe care o stabilise, dupe importanță, Andronic Paleologul, ci ocupă un loc după Mitropolia Chersonезului.

Se înțelege că autorul acestei note anterioare anului 1359, când Mitropolitul Vitzinului fu strămutat în Țara Românească, nu are puțința de a elucidă întreaga cestiune, ce se clarifică peste 12 ani în urmă, dar ne transmite noțiunile de cauzalitate prin cuvintele că declinul Mitropoliei din Vitzin începe odată cu întinderea unei stăpâniri barbare peste eparhia sa.

Această stăpânire barbară și acest declin al Mitropoliei Vitzinului, trebuesc însă interpretate, după cele știute, într'un sens mai larg, istoric.

Stăpânirea barbară, ce începe a se întinde pe la mijlocul secolului al XIV-lea asupra teritoriului de jurisdicție propriu Mitropolitului din Vitzin, nu poate indică altceva decât dominația Basarabilor cari își

întind în acest timp țara până la Mare. Cât despre declinul Mitropoliei Vitzinului, de fapt nu se poate numi așa, căci după vre-o doisprezece ani, la 1359, Patriarhia ajunge să mărească teritoriul acestei Mitropolii, schimbându-i numele în Ungrovlahia și mutând pe Mitropolitul Hyachint Chritopol dela Vitzin sau Mecin la Curtea de Argeș.

Strămutarea aceasta s'a făcut sub înriurirea propagandei ortodoxe grecești, în sensul că Patriarhia a câștigat pe voevodul român să ceară însuș pe Mitropolitul din Vitzin lângă el, la Curtea de Argeș, precum îi amintește într'o scrisoare Hyachint Chritopol Patriarhului scriindu-i «Să'și aducă aminte I. P. S. Voastră că am câștigat cândva ecdosul marelui Voevod» (Acta Patriarchatus Constantinopolitani ed. Miclosich et Müller, vol. I, p. 543.).

FINE.

TABLA DE MATERII

	Pag.
Introducere	3

PARTEA I.

CAP. I. Noua teorie filologică a d-lui prof. Ovid Densușianu asupra rotacismului din limbile valdesă și română.	5
CAP. II. Considerațiuni generale asupra Alanilor și originea lor.	7
CAP. III. Migrațiunea Alanilor din Caucaz spre Roma și Mecin, refectată în poezia populară a Georgienilor	14
CAP. IV. Rotacismul în limba georgiană modernă	15
CAP. V. Rotacismul în limba georgiană din sec. XIV.	16
CAP. VI. Alte particularități ale dialectelor caucasiene asemă- nătoare cu cele corespunzătoare din limba română	18

EXCURS

I.—1. Iordanes (biografie)	19
2. Critica unui pasagiu din Getica lui Iordanes	20
3. «Iassi» de lângă Olt	21
4. «Aroxolani», față de «Iassi»	22
5. Etimologia numirilor «Iassi» și «Aroxolani»	23
6. Rotacismul în numirea «Aroxolani»	25
II.—Cultura anteromană a Alanilor dela Dunăre și latiniza- rea lor	26

PARTEA II-a

Viața eretică și religioasă a Alanilor dela Dunăre; înce- putul ierarhic al Mitropoliei din Mecin	29—41
1. Valdesii și primele traduceri în limba română	28
2. Propaganda eretică în țările noastre	29
3. Massalianii	30
4. Starea bisericeii române în sec. XIII-XIV	34
cu întregiri de note despre: a) predicile sf. Apostoli Andrei și Filip în țările noastre	36
b) despre numele sf. Andrei la Români	37
5. Întregiri de note despre Mitropolia Mecinului	38—41